
जल आणि आरोग्य धोरण :-

जल व आरोग्य धोरणाविषयी पुढील प्रमाणे सविस्तर चर्चा कराता येईल.

आरोग्य धोरण :-

देशाला स्वातंत्र मिळाले तेव्हा देशासमोर ज्या अनेक समस्या उभ्या होत्या त्यामध्ये प्रामुख्याने गरिबी, निरक्षरता, बेकारी, उपासमार इ. प्रमुख समस्यांचा उल्लेख करता येईल. या विविध समस्या निर्माण झालेली एक गंभीर समस्या म्हणजे आरोग्याची समस्या होय. विविध श्रेणीतील या समस्यांना नियंत्रित करण्यासाठी सरकारने अनेक कल्याणकारी योजना अंमलात आणल्या. त्याचाच एक भाग म्हणजे शासनाने आरोग्याशी संबंधित विविध प्रश्नांची सोडवणूक करण्यासाठी आरोग्य विभागाची केलेली स्थापना होय. या विभागांतर्गत आरोग्याशी संबंधित प्रश्नांची सोडवणूक करण्यासाठी विविध योजना व कार्यक्रमांचा अंतर्भाव करण्यात आला. मात्र या विभागांतर्गत योजनेमध्ये व कार्यक्रमात सुसुत्रता नव्हती हि प्रमुख बाब/उणीव/मर्यादा लक्षात घेऊन यामध्ये एकसंघता निर्माण करण्यासाठी भारत सरकारने १९८३ साली पहिले राष्ट्रीय आरोग्य धोरण [First National Health Policy (NHP)] अंमलात आणले या धोरणामुळे आरोग्य क्षेत्रात अमूलाग्र बदल घडून येऊन त्यामध्ये एकसंघता व सुसुत्रता निर्माण झाली.

आरोग्य हा विषय भारतीय राज्यघटनेमध्ये समाविष्ट करण्यात आला असून राज्यघटनेमध्ये असे नमूद करण्यात आले आहे की, लोकांचे पोषण व राहणीमानाचा दर्जा वाढविणे तसेच लोकांचे आरोग्य सुधारणे ही राज्यांची प्रमुख जबाबदारी आहे. त्यामुळे केंद्र व राज्य शासनाकडून देशात आरोग्य सेवा पुरविली जाते तसेच देशात सरकारी आरोग्य यंत्रणेला समांतर अशी खाजगी आरोग्य यंत्रणा कार्यरत असल्याचे दिसून येते. देशात खाजगी आरोग्य यंत्रणा सरकारी आरोग्य यंत्रणेपेक्षा जास्त लोकप्रिय असल्याचे दिसून येते. ग्रामीण तसेच शहरी भागातील लोक खाजगी यंत्रणेलाच जास्तीत जास्त प्राधान्य देतात हे विविध सर्वेक्षणातून स्पष्ट झाले आहे. लोकांच्या आरोग्याशी संबंधित विविध समस्या सोडवण्यासाठी सरकारने वेळोवेळी त्यामध्ये बदल घडवून आणले आहेत. आतापर्यंत प्रामुख्याने तीन राष्ट्रीय आरोग्य धोरण आखण्यात आल्याचे दिसून येते.

१. पहिले राष्ट्रीय आरोग्य धोरण - १९८३

२. दुसरे राष्ट्रीय आरोग्य धोरण - २००२

३. तिसरे राष्ट्रीय आरोग्य धोरण - २०१७

वरीलप्रमाणे शासनाने तीन राष्ट्रीय आरोग्य धोरणे अंमलात आणली आहेत.

१. पहिले राष्ट्रीय आरोग्य धोरण :- (First National Health Policy)

सर्वांसाठी आरोग्य या प्रमुख उद्दिष्टाच्या प्राप्तासाठी प्राथमिक आरोग्य सेवा ओळखली जाते हि बाब लक्षात घेऊन भारत सरकारने पहिले राष्ट्रीय आरोग्य धोरण (NHP) १९८३ साली अंमलात आणले या धोरणाची प्रमुख ध्येये पुढीलप्रमाणे स्पष्ट करता येतील.

- १) संपूर्ण देशामध्ये प्राथमिक आरोग्य केंद्राची उभारणी करणे.
- २) आरोग्य सुविधांच्या विकेंद्रीकरणास प्राधान्य देणे.
- ३) आरोग्य क्षेत्रात सरकारी बरोबरच खाजगी क्षेत्रास वाव देणे.
- ४) आरोग्याच्या दृष्टीने आवश्यक अशा जनजागृती, सार्वजनिक आरोग्य, स्वास्थ्य यासारख्या बाबींवर विशेष लक्ष देणे.
- ५) प्राथमिक आरोग्य केंद्रांचा विकास साधणे.
- ६) बाल मृत्यूदर, माता मृत्यूदर अनुक्रमे ६० व २०० पर्यंत कमी करणे इ.

२. दुसरे राष्ट्रीय आरोग्य धोरण [Second National Health Policy (NHP)] :

दुसरे राष्ट्रीय आरोग्य धोरण २००२ मध्ये लागू करण्यात आले. पहिले राष्ट्रीय धोरण १९८३ साली अंमलात आणले गेले. या धोरणाच्या यशानंतर तसेच आरोग्याशी संबंधित नव्याने उद्भवणाऱ्या समस्या सोडविण्याच्या प्रमुख भूमिकेतून एक नवीन राष्ट्रीय आरोग्य धोरण आखण्याची आवश्यकता निर्माण झाली. तेव्हा जून्या धोरणांची पूर्तता आणि नवीन धोरणाची आखणी या प्रमुख भूमिकेतून दुसरे राष्ट्रीय आरोग्य धोरण २००२ मध्ये अंमलात आणले गेले. दुसऱ्या राष्ट्रीय आरोग्य धोरणाची प्रमुख ध्येय व उद्दिष्टे पुढीलप्रमाणे विषद करता येतील.

- १) लोकांच्या मानसिक आरोग्याशी संबंधित समस्यांना प्राधान्य देणे.
- २) आरोग्यविषयक कार्यक्रमांमध्ये महिला व बालकांना प्राधान्य देणे.
- ३) आरोग्य विम्याची व्याप्ती वाढवावी तसेच खाजगी क्षेत्राचा सहभाग वाढविण्यासाठी प्रयत्न करावेत.
- ४) आरोग्यविषयक सेवांमधील तफावत दूर करण्यासाठी प्रयत्नशील राहणे.
- ५) बालमृत्यू व मातामृत्यू दर अनुक्रमे ३० व १०० पर्यंत कमी करणे.
- ६) अंधत्वाचे प्रमाण ०.५% पर्यंत कमी करणे.
- ७) किटकजन्य, जलजन्य, हिवताप, क्षयरोग आजारातील लोकांचा मृत्यूदर कमी करणे.

उद्दिष्ट्ये -

- १) मानवी आरोग्याच्या फलश्रुतीसाठी आरोग्य सुविधांचे विकेंद्रीकरण करणे.
- २) संपूर्ण देशात प्राथमिक आरोग्य केंद्र उघडणे.
- ३) आरोग्य सेवेत खासगी क्षेत्राच्या सहभागास मुभा देणे.
- ४) AYUSH उपचार पध्दतीला प्रोत्साहन देणे इ.

३. तिसरे राष्ट्रीय आरोग्य धोरण [Third National Health Policy (NHP)]:

भारत सरकारने पहिले राष्ट्रीय आरोग्य धोरण १९८३ साली अंमलात आणले त्यानंतर दूसरे राष्ट्रीय आरोग्य धोरण २००२ मध्ये अंमलात आणले गेले या दोन्ही धोरणांनी आरोग्य क्षेत्रात अत्यंत भरीव कामगिरी पार लीं. बालमृत्यू व मातामृत्यूचे प्रमाण कमी झाले, एक सक्षम अशा आरोग्य सेवेचा उदय झाला. त्यामुळे तिसरे राष्ट्रीय आरोग्य धोरण २०१७ साली अंमलात आणले गेले त्याची उद्दिष्ट्ये पुढीलप्रमाणे स्पष्ट करता येतील.

- १) निरोगी व आरोग्य संपन्न जीवनासाठी राष्ट्रीय आरोग्य धोरण (२०१७) सर्वापर्यंत पोहचविणे.
- २) सर्वांना परवडणाऱ्या किंमतीत दर्जेदार आरोग्य सेवेचा लाभ उपलब्ध करून देणे.
- ३) गुणवत्तेवर लक्ष केंद्रित करून धोरणात्मक कार्यवाहीने आरोग्याची स्थिती सुधारण्यासाठी प्रयत्नशील राहणे इ.

